

Червякова Ольга Володимирівна

докторант кафедри регіонального управління

та місцевого самоврядування

ХРІДУ НАДУ при Президентові України, к.держ.упр.

**ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПОЛЯ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано нормативно-правове поле трансформації державного управління в умовах суспільних змін в Україні. Розглянуто міжнародні документи, що були ратифіковані Україною, та зазначено етапи формування національного законодавства моменту набуття Україною незалежності.

Ключові слова: нормативно-правове поле, трансформація, державне управління, суспільні зміни.

Chervyakova Olga

**REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK
OF THE TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN TERMS OF SOCIAL CHANGE IN UKRAINE**

Problem setting. Formation mechanisms of transformation in terms of social change in Ukraine took place under the influence of globalization. Development of normative legal field in national law is a consequence of this process by ratifying international instruments and the adoption of new laws, decrees and regulations and changes to existing law. Analysis of the legislation on the formation and development of civil society, sustainable development and social information, innovative society makes it possible to follow changes in direction occur. This has implications for the development of society and is important for the formation mechanisms of state management - determines their transformation vector.

Research and publications analysis. Analysis of the legal framework of transformation of public administration in terms of social change in Ukraine was carried out on materials [1 - 5].

Paper objective. Aim of this paper is to define the legal framework of transformation of public administration in terms of social change in Ukraine by analyzing the international instruments ratified by Ukraine and national legislation that formed since Ukraine's independence.

Paper main body. Since 1990, Ukrainian SSR acquired the status of a subject of international law. That was an equal participant in international relations. Following independence, Ukraine was a question about the effect of international treaties ratified by the Soviet Union, in Ukraine. Therefore, December 10, 1991, the Law "On the Application of Treaties in Ukraine", which found that prisoners and duly ratified international treaties of Ukraine shall form an integral part of the national legislation of Ukraine and used in accordance with the procedure provided for in national legislation. Later in 2004 entered the Law of Ukraine "On International Treaties of Ukraine", the effect of the previous stops. This law establishes the procedure for the conclusion, performance and termination of international agreements of Ukraine and exercising national interests of the goals, objectives and principles of the foreign policy of Ukraine.

International Treaties of Ukraine is the result of globalization effects, which in turn creates an innovative news and society as a variant of post-industrial society, society sustainable development and civil society.

Conclusions of the research. As a result of analysis is possible to make the conclusion that the formation of civil society and social sustainable development, and information and innovative society in Ukraine was equally intense and has stages of its legal formation.

Keywords: legal framework, transformation, governance, social change.

**ФОРМИРОВАНИЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПОЛЯ
ТРАНСФОРМАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
В УСЛОВИЯХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В УКРАИНЕ**

В статье проанализировано нормативно-правовое поле трансформации государственного управления в условиях общественных изменений в Украине. Рассмотрены международные документы, которые были ратифицированы Украиной, и указаны этапы формирования национального законодательства с момента обретения Украиной независимости.

Ключевые слова: *нормативно-правовое поле, трансформация, государственное управление, общественные изменения.*

Постановка проблеми. Формування трансформаційних механізмів в умовах суспільних змін в Україні відбувалося під впливом глобалізаційних процесів. Розвиток нормативно-правового поля на рівні національного законодавства є наслідком цього процесу шляхом ратифікації міжнародних документів та ухвалення нових законів, указів та постанов, а також змін до чинного законодавства. Аналіз законодавства щодо формування та розвитку громадянського суспільства, суспільства стійкого розвитку та інформаційного, інноваційного суспільства дає можливість прослідкувати, які зміни і в якому напрямку відбуваються. Це має значення для розвитку суспільства і є актуальним щодо формування механізмів державного управління – визначає їх трансформаційний вектор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз нормативно-правового поля трансформації державного управління в умовах суспільних змін в Україні здійснювався за матеріалами [1, с. 5].

Мета статті полягає у визначенні нормативно-правового поля трансформації державного управління в умовах суспільних змін в Україні за допомогою аналізу міжнародних документів, що були ратифіковані Україною,

та національного законодавства, що формувалося з моменту набуття Україною незалежності.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1990 року, Українська РСР набула статусу суб'єкта міжнародного права. Тобто стала рівноправним учасником міжнародних відносин. Після проголошення незалежності України постало питання про дію міжнародних договорів, ратифікованих за часів СРСР, на території України. Тому 10 грудня 1991 року був прийнятий Закон «Про дію міжнародних договорів на території України», який установив, що укладені й належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [3]. Пізніше у 2004 р., вступає в дію закон України «Про міжнародні договори України», дія попереднього зупиняється. Цей Закон встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України (254к/96-ВР) та законодавстві України [2].

Міжнародні договори України, відповідно до закону «Про міжнародні договори України», укладаються [2]:

- Президентом України або за його дорученням – від імені України;
- Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України;
- міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів.

Від імені України укладаються міжнародні договори:

- політичні, мирні, територіальні й такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України;
- що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;

- про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;

- про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації;

- про використання території та природних ресурсів України;

- яким за згодою сторін надається міждержавний характер.

Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України.

Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, віднесених до відання міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [2].

Міжнародні договори України є наслідком глобалізаційного впливу, що в свою чергу формує інформаційне та інноваційне суспільства як варіанти постіндустріального суспільства, суспільство стійкого розвитку та громадянське суспільство.

Найбільше міжнародних договорів Україною укладено зі Співдружністю Незалежних Держав (2710), а серед держав – із Російською Федерацією (1016). Всього Україна має міжнародно-договірні відносини з 87 міжнародними організаціями та 185 країнами світу [3].

Міністерство юстиції включає чинні для України міжнародні договори до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів (далі – Реєстр), а також здійснює їх опублікування в бюлетені «Офіційний вісник України». Ця робота ведеться відповідно до Указів Президента України від 27 червня 1996 року № 468 «Про Єдиний державний реєстр нормативних актів», від 13 грудня 1996 року № 1207 «Про опублікування актів законодавства України в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України», постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2001 року № 376 «Про затвердження Порядку

ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та користування ним» [5].

Станом на 01 липня 2014 року до Реєстру включено 4062 багатосторонніх, міждержавних, міжурядових та міжвідомчих міжнародних договорів, що набрали чинності для України [5].

З 2003 року Міністерство юстиції ініціювало отримання міжнародних договорів України міжвідомчого характеру від центральних органів виконавчої влади, які мають право на укладання таких договорів. На сьогодні 1490 міжнародних договорів України міжвідомчого характеру включено до Реєстру та опубліковано в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України» [5].

Відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Таким чином, національне законодавство частіше за все є наслідком глобалізаційного впливу в якості міжнародних документів.

Розглянемо докладніше національне законодавство з точки зору формування та розвитку громадянського суспільства, суспільства стійкого розвитку та інформаційного, інноваційного суспільства, починаючи з часів незалежності України.

Формування громадянського суспільства та суспільства стійкого розвитку на рівні національного законодавства регулює закони: «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992 р.), «Про об'єднання громадян» (1992 р.) – втратило чинність, «Про національні меншини в Україні» (1992 р.), «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (1993 р.), «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 р.), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.), «Про межу малозабезпеченості» (1994 р.), «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (1994 р.).

На формування інформаційного та інноваційного суспільства впливає національне законодавство України, а саме основними серед них є закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1991 р.), «Про інвестиційну діяльність» (1991 р.), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992р.), «Про інформацію» (1992 р.). Також Україна вступила до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій. Після цього у 1993 році були прийняті закони України «Про телебачення і радіомовлення», «Про науково-технічну інформацію» та «Про транспорт», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» у 1994 році.

Починаючи з 1994 р., на законодавчому рівні ратифікуються договори, угоди, конвенції, інші міжнародні документи між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР), Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (пізніше ЄС), договори держав–учасниць Співдружності Незалежних Держав та інших міжнародних організацій, союзів, асоціацій.

Продовження формування зазначених вище суспільств здійснювалась під впливом ратифікації міжнародних документів та формування національного законодавства, а саме на розвиток громадянського суспільства та суспільства стійкого розвитку вплинула у 1995 році ратифікація Угоди про співробітництво в галузі трудової міграції та соціального захисту трудящих-мігрантів, ратифікація Угоди про загальні умови і механізм підтримки розвитку виробничої кооперації підприємств і галузей держав–учасниць Співдружності Незалежних Держав, закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; у 1996 році Україна приєдналась до Часткової Угоди про Європейську Комісію «За демократію через право» та прийняло закон «Про звернення громадян»; у 1997 році ратифіковано Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин, ратифіковано Кредитну угоду (Проект підтримки соціального захисту) між Україною та Міжнародним банком реконструкції і розвитку, ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і

основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, ухвалено закони України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про місцеве самоврядування в Україні».

Формування інформаційного суспільства та інноваційного суспільства відбувалось більш значними темпами під впливом переважно таких законів України у 1995 році: «Про енергозбереження», «Про зв'язок» – втратило чинність, «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про екологічну експертизу», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»; у 1996 році: «Про космічну діяльність», «Про залізничний транспорт», «Про трубопровідний транспорт», ратифікована Угода між урядами держав–учасниць Співдружності Незалежних Держав про звільнення від сплати мита, податків і видачі спеціальних дозволів за провезення нормативних документів, еталонів, засобів вимірювань і стандартних зразків; у 1997 році прийнята Загальнодержавна (Національна) космічна програма України на 1998–2002 роки втратила чинність, ухвалено закони України «Про державну підтримку суднобудівної промисловості України», «Про електроенергетику», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про стимулювання виробництва автомобілів в Україні» – втратили чинність, ратифіковано Рамкову угоду між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччини про консультування і технічне співробітництво.

Починаючи з 1998 року, розвиток суспільства інформаційного та інноваційного в Україні відбувається дуже активно, було ухвалено Національну програму інформатизації, Концепцію Національної програми інформатизації, затверджено завдання Національної програми інформатизації на 1998–2000 роки, Україна підписала низку міжнародних документів про

науково-технічне, технологічне співробітництво, що у свою чергу призвело до змін чинного законодавства або до ухвалення нових законів України у 1999 році «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»; у 2000 році «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії», «Про державну підтримку космічної діяльності»; у 2001 році «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області», «Про надання згоди на обов'язковість для України Угоди про створення Українського науково-технологічного центру»; у 2002 році була ухвалена Загальнодержавна (Національна) космічна програма України на 2003–2007 роки, було ухвалено закони «Про інноваційну діяльність», «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку; у 2003 році було ухвалено закони «Про телекомунікації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про альтернативні джерела енергії», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»; у 2004 році була ухвалена Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій, було ухвалено закон «Про розвиток автомобільної промисловості України». Зазначені вище закони втратили чинність. У 2005 році було ухвалено закон «Про стимулювання розвитку регіонів»; у 2006 році було ухвалено низку законів «Про науковий парк “Київська політехніка”», «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

Щодо формування громадянського суспільства та суспільства стійкого розвитку, то основними нормотворчими документами того часу є раціфіковані міжнародні документи, що регламентують права та свободи людини і мають соціально-гуманітарне направлення стійкого розвитку, що в свою чергу вплинуло на формування національного законодавства, зокрема ухвалено

закони у 1998 році «Про молодіжні та дитячі громадські організації», у 1999 році – «Про концесії», «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки», у 2000 році – Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки та низка законів: «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»; у 2001 році – «Про органи самоорганізації населення», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства»; «Про політичні партії в Україні», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням»; у 2002 році затверджена Державна програма зайнятості населення на 2001–2004 роки, ухвалено закон «Про статус депутатів місцевих рад»; у 2003 році затверджена Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004–2008 роки – втратила чинність, ухвалено закони «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – втратили чинність, «Про соціальні послуги», Цивільний кодекс України – втратив чинність, Господарський кодекс України – втратив чинність; у 2004 році «Про заборону репродуктивного клонування людини», «Про правові засади цивільного захисту» – втратив чинність, «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам», а також що мало значення для формування подальшого законодавства України; було ухвалено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; у 2005 році ухвалено закони «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; у 2006 році Україна приєдналась

до міжнародних Конвенцій щодо заходів захисту дітей та ратифікувала Європейські конвенції.

У 2007 році на законодавчому рівні практично не було ухвалено закони України стосовно громадянського суспільства та суспільства стійкого розвитку. Тільки у 2008 році було ухвалено закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», а вже починаючи з 2009 року ухвалена Загальнодержавна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» та закон «Про асоціації органів місцевого самоврядування», що підштовхнуло до подальшого розвитку соціального направлення – 2010 рік: закони України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік», «Про соціальний діалог в Україні», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»; у 2011 році було ухвалено закони «Про доступ до публічної інформації», «Про волонтерську діяльність», а також ратифікація міжнародних угод. Рішучим у цьому напрямку був 2012, коли були прийняті наступні закони України: «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про зайнятість населення», «Про інститути спільного інвестування», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про правила етичної поведінки», а самий основний серед них є закон України «Про громадські об'єднання».

Щодо інформаційного та інноваційного суспільства, то воно продовжило своє активне формування: у 2007 році ратифіковані Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Королівства Данія про технічне і фінансове співробітництво, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері науки і технологій; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво, ухвалено закон «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»; у 2008 році ратифікована Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Литовської Республіки про економічне, промислове та

науково-технічне співробітництво, Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Естонської Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво, Заява про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі «EUREKA», затверджена Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2008–2012 роки; у 2009 році також ратифіковано ряд угод між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації щодо заходів з охорони технологій у зв'язку зі співробітництвом у сфері дослідження і використання космічного простору в мирних цілях і в створенні та експлуатації ракетно-космічної і ракетної техніки, між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про співробітництво у сфері науки та технологій, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Бразилія про наукове і технологічне співробітництво, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про економічне, промислове, наукове та технічне співробітництво, та ухвалено закон «Про наукові парки»; у 2010 році ухвалено закон «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом “єдиного вікна”», «Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних», «Про захист персональних даних»; у 2011 році ратифіковано угоди між Урядом України та Урядом Республіки Кіпр про економічне, наукове, технічне та промислове співробітництво, про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво, про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво, гарантійна угода (Проект з енергоефективності) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку, ухвалено закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»; у 2012 році ухвалено закони «Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних

галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про індустріальні парки».

Починаючи з другої половини 2013 року і наступний 2014 рік були часами врегулювання ситуації в країні, тому законодавство України було спрямовано на вихід зі складних політичних, економічних та соціальних обставин.

Що стосується інформаційного та інноваційного суспільства, у 2013 році була затверджена Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2013–2017 роки та ратифікована Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індія про науково-технологічне співробітництво, а у 2014 році ухвалено закон «Про стандартизацію» і ратифіковано Гарантійна угода між Україною як Гарантом та Європейським співтовариством з атомної енергії як Кредитором стосовно Угоди про механізм надання позики, розмір якої дорівнює 300000000 (триста мільйонам) євро, від 7 серпня 2013 року між Національною атомною енергогенеруючою компанією «Енергоатом» та Європейським співтовариством з атомної енергії на реалізацію проекту «Комплексна (зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій».

Стосовно громадянського суспільства та суспільства стійкого розвитку, у 2013 році була затверджена Загальнодержавна соціальна програма поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014–2018 роки та ратифікована Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства та Угода між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення, а також Україна приєдналася до Конвенції про скорочення безгромадянства; у 2014 році ухвалено закони «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про Національну гвардію України».

Висновки. В результаті зробленого аналізу можна дійти висновків, що формування громадянського суспільства та суспільства стійкого розвитку, а

також інформаційного та інноваційного суспільства в Україні відбувалося рівною мірою інтенсивно і мало етапи свого нормативно-правового формування.

Перший етап пострадянського формування – ухвалення перших для незалежної України законів, вхід України до міжнародного простору – ратифікація міжнародних документів, ухвалення Конституції України. Цей етап розвитку характеризується прямим або непрямим запозиченням у розвинених демократій Заходу.

Наступний етап – перехід від «запозичення» інститутів до їх «культивування» або «вироснування», спираючись на найбільш «перспективні» інноваційні соціальні практики, які вже склалися в соціальному середовищі заходу, шляхом ухвалення відповідних нормативних актів (можливо, на першому етапі – в порядку експерименту), але попередній етап не закінчив своє формування.

Останні роки вже починається етап наслідків зазначених вище етапів, але вони не мають завершеного характеру і продовжують своє формування і розвиток для громадянського суспільства та суспільства стійкого розвитку, а також інформаційного та інноваційного суспільства.

Література.

1. Конституція України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України «Про міжнародні договори України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
3. Міжнародний договір. Стаття у Вікіпедії.– [Електронний ресурс]. –: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%>.
4. Верховна Рада України. – офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://rada.gov.ua/ru>.
5. Міністерство юстиції України – офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>